

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANADOLU'DA MÜSLÜMAN HIRİSTİYAN MÜNASEBETLERİ

Mustafa YİĞİTOĞLU*

Özet

Bu çalışma Anadolu'da (Türkiye) Müslüman-Hıristiyan münasebetlerini ve uzun süredir devam eden Avrupa Birliği sürecini incelemektedir.

Çünkü bu topraklar, dünya üzerinde dinsel inanışların geçmişten günümüze varlığını devam ettirdiği, inançların ve medeniyetlerin coğrafi özelliği gereği bir mekez konumundadır. Üç bin yıllık geçmişe ve bir çok değere sahiptir. Bu değerlerden en önemlisi Hıristiyanlık ve İslam'dır. Dolayısı ile Müslümanlar (yani Türkler) ile Hıristiyanlar arasında münasebet kaçınılmaz olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, İslam, Hıristiyanlık, Münasebet, Diyalog, Misyonerlik

THE RELATIONSHIP BETWEEN MUSLIM AND CHRISTIAN IN ANATOLIA FROM PAST TO NOW

Abstract

This study examines the relationship between Christian and Muslim in Anatolia from past to now.

Because Anatolia (Turkey) has become more important country for religious being to sustain in their life in the world from past to now, on account of its geographical location has always been a center for civilizations and believes. As a result of a 3000 years rich background, Anatolia has many important values for many religions. Ancient religions especially Christianity and today Islam (Turks).

Key Words: Anatolia, Islam, Christianity, relationship, dialogue, missionary

* Yrd. Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, mustafayigitoglu@karabuk.edu.tr

Giriş

'Geçmişten Günümüze Anadolu'da Müslüman Hıristiyan Münasebetleri' adı ile ele aldığımız bu çalışma Anadolu'ya Müslüman Türklerin gelişinden günümüze dek süren ilişkilerin genel tarihini ifade etmektedir. İslam'ın doğuşundan günümüze kadar yüzyıllardır devam eden süreçte Hıristiyan düşüncenin, İslam'a ve Türklere bakış açısını tespit etmek gibi geniş bir yelpaze karşımıza çıkmaktadır. Gayemiz, İslam'a ve Müslümanlara karşı ne düşünüldüğünün yanı sıra karşılıklı münasebetlerin boyutlarını genel bir çerçeve ile göstermek, bu konuda bazı düşünürlerin görüşlerini belirtmek, birçok alanda gerçekleştirilen çeşitli tutum ve davranışları örnekleriyle açıklamaktır. Biz burada, konunun ve sahasının iyi tespit edilmesi maksadıyla alanımızı Anadolu (Türkiye) bağlamında ele aldık. Öncelikle araştırmamızda tarihsel bir süreç ele alınmış ve gelişmeler doğrultusunda gerçekleşen münasebetler irdelenmiştir. Ayrıca günümüzde hala sonuçlanamayan Müslüman Türkler ile Hıristiyan Batılı milletlerin münasebeti olarak gördüğümüz bir süreç, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne katılımı incelenmiştir. Şüphesiz böyle bir araştırma Batı Hıristiyanlığının Türkiye'ye ve Müslüman Türklere bakış açısını ortaya koymasından önem taşımaktadır.

İnsanoğlu, yaratılışından ötürü dine ihtiyaç duyar. Dini inanışlarda dünya nüfusuna oranla çeşitliliğin olması da buna bağlıdır. Dolayısıyla artan nüfus ve çok kültürlülük insanların birbirileri ile etkileşimini kaçınılmaz kılarak değişik milletten ve dinden olan insanların bir arada yaşamasını, birbirlerine karşı tahammülünü zorunlu hale getirmektedir. Zamanla gelişen ve yaygınlaşan münasebetler, karşılıklı ilişkileri geliştirerek daha müspet bir çizgiye getirmekte, tarafların teolojik anlamda ilişki kurmalarına zemin hazırlamaktadır.

Şunu unutmamak gerekir ki tarihin her safhasında din farklılığı çeşitli milletler arasında önemli bir ayrıştırıcı unsur olarak görülmektedir. Bu sebeple farklı bir din benimseyen kişiler kendilerini diğerlerinden ayrı addedebilmektedir. Zira din, toplumlar arasındaki ilişkilere tesir eden en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Çünkü hem kültürün, medeniyetin oluşmasında hem de ticarî ve siyasî ilişkilerin gerçekleşmesinde dinsel farklılıkların rolü inkâr edilemez bir gerçekliktir.¹ Dinler ve ideolojiler eskiden olduğu gibi günümüzde de hala beşerî bloklaşmalarda veya siyasî şekillenmelerde önemli rollere sahiptir.²

İslam'ın zuhurunun ilk dönemlerinde Hıristiyanlar, İslam'ı Eski Ahit bağlamında³ değerlendirmişler; Müslümanları Eski Ahit'te zikredilen vaadin⁴ bir ürünü olarak görmüşlerdir. Zaman içerisinde İslam'ın hızlı bir şekilde dünya üzerinde nüfuzunun artması, Hıristiyanları, İslam'a ve Müslümanlara karşı her alanda menfi bir bakış serdetmeye zorlamıştır. Bu nedenle asırlardır Hıristiyanlar tarafından Müslümanlara karşı Haçlı Seferleri, misyonerlik faaliyetleri vs. gibi menfi tavırlar sergilenmiştir. Bu ise her iki dine mensup olan insanları birbirinin karşısına koymuştur. Gerçi süreç içerisinde Müslümanlara karşı menfi tutumlar günümüzde nispeten olumlu bir çizgiye ulaşırsa da ne yazık ki bu ilişkiler tümüyle müspet bir hale gelmiş de değildir.⁵

Fakat günümüz yüzyılın en önemli olumlu gelişmesi, toplumların ve kültürlerin birbirlerine ihtiyaç duyulduğunun anlaşılması ve

¹ Abdurrahman Küçük, "Hıristiyanlıkta Misyon Anlayışı, Yeni Yaklaşımlar ve Dinlerarası Diyalog", *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002), c. 3, s. 373.

² Mustafa Alıcı, "Kitab-ı Mukaddes ve Kuran-ı Kerim Işığında İslâm-Hıristiyan Diyalogu", (Doktora Tezi, M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), s.130.

³ Mahmut Aydın, *Monolog'dan Diyaloga*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001), s. 36.

⁴ Bkz. Tekvin, 21/13.

⁵ Ömer Faruk Harman, "Yeni Dünya Düzeni Anlayışı İçinde Türkiye" konulu oturumun tartışmalar bölümü, *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Haziran 1995* içinde, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996), ss.55-56.

karşılıklı münasebetlerin kaçınılmaz olmasıdır. Bunun en önemli göstergesi, dini inanışları kendilerinden farklı olmaları hasebiyle İslamı asırlardır kabul etmeyen Hıristiyanların II. Vatikan Konsili'nde sözde de olsa bunu bir inanç olarak kabul etmesidir.⁶

Avrupa'da Hıristiyanlığın en büyük üyesi Katolik Kilisesi, yılların tükenmiş saygınlığını yeniden sağlamak maksadıyla karşılıklı ilişkileri destekleyerek; dinler arasındaki münasebetlerin yayılmasında baş rolü üstlenmiştir. Bu girişimler Müslümanlar tarafından, ahlaki, dini değerlere saygı gösterilmesi kaydıyla olumlu görülmüştür. Bizim açımızdan dünya barışı ve insanlık için yeni vizyon amacı ile birlikte Hıristiyanlık âleminin diğer din mensuplarıyla ve Müslümanlar ile ilişkilerde bulunması kayda değerdir. Çünkü Katolik Kilisesi, tarihinde ilk kez kendi içerisindeki en yüksek karar mekanizmasında (*magisterium*), Hıristiyanlığın, Katoliklerin; diğer dinlere ve müntesiplerine saygı göstermesi; ayrıca kendilerinin de bunlar ile diyaloga girmesi gerektiğini belirtmiştir.

Gerçi Vatikan Konsili sonrasında Hıristiyanlığın nazarında İslam'ın konumu belirsizliğini devam ettirmiştir. İslam, diğerlerinden ayrı bir din olarak düşünülmemiştir. Geniş bir çerçeveden bakıldığında Konsil, İslam'ı alternatif bir gerçeklik olarak görmemiş, yalnızca, Müslümanlara daha ılımlı bir siyaset izlenmesi maksadıyla bu düşünceler açıklanmıştır. Zira Kilise bir yandan Müslümanlar ile münasebette bulunmayı istemekte diğer bir yandan ise kendi akidelerini Müslümanlara aktarma ve benimsetmeyi de ihmal etmemektedir. Çünkü Müslümanlar ile ilgili münasebetlerde asıl amaç diyalog ve misyonerliktir.

⁶ Mustafa Yiğitoğlu, *Türkiye'de II. Vatikan Sonrası Müslüman-Hıristiyan İlişkileri*, (İstanbul: Bayem Ajans, 2006), s. 8.

İlk Münasabetler

Köklü bir geçmişe sahip, Havarilerin ve Pavlus'un (St. Paul) (M.S. 40) misyonerlik gezilerini gerçekleştirdiği⁷, hıristiyanlık için önem arz eden, yüzyıllardır Türklerin yaşadığı Anadolu topraklarındaki ilk münasabetlerin Malazgirt savaşına kadar uzandığını görürüz. Çünkü Anadolu topraklarının kapılarının Müslüman Türklere açılması ve hıristiyanlarla artan her türlü karşılıklı ilişkiler bu tarihtir.

Sonrasında Anadolu'da Türk ilerleyişini durdurmak, Kudüs ve Müslümanlarca fetih olunan diğer kutsal yerleri geri almak için 1096-1270 yılları arasında toplam sekiz büyük Haçlı savaşı ve bir dizi küçük sefer düzenlenmiştir. Batı, zamanın Papaları tarafından düzenlenen seferler boyunca ve sonrasında Anadolu ve Rumeli'yi fethetmekte olan Türklere karşı Avrupa milletlerini ayaklandırmak için tüm teşkilatıyla harekete geçmiş, bunu kendisini İslam'a ve Türklere karşı savunma ideolojisi haline getirmiştir.

Mücadelenin yanı sıra Batı, 1208 yılında özellikle Anadolu'da bireysel olarak misyonerliğe yönelerek, diğer dinden olanlara Hıristiyanlığı tanıtmaya ve o insanlara bu dini yayarak yeni yandaşlar kazanma eğiliminde olmuştur. Zaman içerisinde bu Hıristiyanlığın temel özelliklerinden biri, vazgeçilmez bir aracı haline gelmiştir ve Batılı Hıristiyanlarca özel bir politika ile sürdürülmeye çalışılmıştır.

Anadolu'da faaliyet göstermeye başlayan ilk misyoner grup, 1220 yıllarında Saint François tarikatına mensup, Katolik Kapusenler (Freres Mineurs) olmuştur. Bu misyonerler Anadolu'da ilk olarak Müslümanlar üzerinde çalışmalarda bulunmuş fakat bunda başarı sağlayamamışlardır, bu nedenle hedeflerini Anadolu'daki gayr-i Müslim topluluklarına yönlendirmişlerdir. Günümüzde sadece Conventualler diye bilinen bu rahipler İstanbul'a gelen en eski misyonerlerdir. Bu

⁷ "Missionary Trips of St. Paul", 2004, *Enjoy Turkey*, erişim tarihi 28.06.2006, <http://www.enjoyturkey.com/Tours/Interest/Biblicals/Biblical3.htm>.

kişiler Bizans ve Roma kiliselerinin birleştirilmesini gerçekleştirmek için çaba sarfetmişlerdir.⁸ Anadolu'da faaliyette bulunan diğer misyoner grup Katolik *Dominikenler* olmuştur. Bu grup İstanbul'da 13. yüzyılın ilk yarısı veya ikinci yarısında faaliyete başlamışlardır.

Osmanlı Devleti

Anadolu topraklarında 1583'de faaliyet yürütmeye başlayan diğer bir Katolik misyoner grubu da *Cizvitler*'dir. Tarikatlarının 1773 yılına Papa XIV. *Clement* tarafından lağvedilmesine kadar, Rumlar ve Ermeniler arasında, 190 yıl süreyle İstanbul'da çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Cizvitler den sonra Anadolu'ya 1626'da gelen diğer bir misyoner grubu ise Kapusenler (*Capucins*) olmuştur. Bunlar İstanbul'da St. Georges Kilisesi'ne yerleşerek, halefleri gibi onlar da, açtıkları okul ile eğitim alanında çalışmışlarını devam ettirmişlerdir. Anadolu'da faaliyet gösteren ikinci grup misyonerler ise *Protestanlar* olmuştur.⁹

Misyonerlik faaliyetleri, hiç şüphesiz bu topraklarda en şaşalı dönemini 19. yüzyılda sürdürmüştür. Bu zaman zarfında Osmanlı gerilerken, misyonerlik faaliyetleri maddî olanaklarını artırarak, çalışmalarını hızlandırmıştır. Ayrıca Osmanlı toplumunun çeşitli millet ve inançtan müteşekkil olan hoşgörü anlayışına sahip bir yapıya haiz olması, bu topraklarda misyonerlik faaliyetlerini daha cazip hale getirmiştir.

Bu topraklarda faaliyete başlayan ilk misyoner grubunun Katolikler olduğunu ve bunların elde ettiği müspet sonuçlar ile Osmanlı'nın gücünü yitirmesinden kaynaklanan imkânlar neticesinde ilerleyen zamanlarda Protestan misyonerlerini de Türk topraklarına çektiğini anlatmıştık. 19. yüzyılın ilk başlarında Amerikan Protestan

⁸ Metin Hülagü, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, (2001): 58.

⁹ Hülagü, s. 58-59.

misyonerleri de misyonerlik halkasına katılmış ve Anadolu sınırları dâhilinde faaliyet gösteren en etkili misyonerler olmuştur.¹⁰

19. yüzyıl boyunca Osmanlı topraklarındaki birçok topluluğun bağımsızlık yolunda başlattıkları isyanların başından sonuna kadar, hem fikrî temellerin oluşması safhasında, hem de uygulama aşamasında çok etkili ve başarılı bir program uygulamışlardır. 20. yüzyılın ilk başlarında Anadolu'nun Karadeniz kıyısında Rumlar tarafından bağımsız veya yarı bağımsız bir Pontus Cumhuriyeti kurma fikri de Amerikan Board misyonerlerince desteklenmiş ve bu yolda başlatılan faaliyetlerin hazırlık ve uygulama dönemlerinde Amerikan Board misyonerleri etkin bir rol oynamıştır. Bütün bu çalışmaların hazırlıkları Merzifon'da kurulan Anadolu Koleji bünyesinde gerçekleştirilmiştir. İzmir'de Amerikan Board misyonerleri ve Rumlar arasındaki münasebetler, başlamasından tam yüz yıl sonra Karadeniz kıyısındaki Rumları, 1921 yılında müspet bir şekilde sonlanmayacak duruma sürüklemiştir. Bu macera sadece Rum halkının değil, Türklerin de büyük acılar çekmesine sebep olmuş, yıllardır barış içinde yaşayan iki halk birbirine düşman edilmiştir.¹¹ Ayrıca Amerikan Board misyonerlerinin İzmir'e ayak basmasına müteakiben 1821'de Mora'da Yunan isyanı baş göstermiş ve bağımsız Yunanistan Devleti kurulmuştur.¹²

İstanbul'da ilk Protestan Kilisesi 1846'da açılmıştır. 1850 yılında Padişah fermanıyla Osmanlı Devleti'ndeki Protestanlar ayrı bir millet statüsüne erişebilmişlerdir. Osmanlı Devleti'ndeki ilk Amerikan Protestan Okulu, 1824 yılında Beyrut'ta faaliyete başlamış, daha sonra kısa sürede Anadolu coğrafyasında pek çok bölgeye yayılmıştır. Örnek olarak vermek gerekirse sadece Elazığ'da 1894 yılında Protestanların

¹⁰ Ömer Turan, "Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri", *Türkatak*, erişim tarihi 17.06.2006, <http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=106>.

¹¹ Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, (2001): 183-184.

¹² Alan, s. 185.

açtığı okul sayısı inanılmaz ölçüdedir.¹³ 1900 yılı itibarıyla Anadolu'daki Amerikan misyonerlik okulu sayısı 417, öğrenci sayısı ise 17.556'dır. Osmanlı Devleti'nde 1904 yılında Amerikan Protestan misyonerlerinin okul sayısı 465'tir. Katolik rahiplerin okul sayısı 306'dır.¹⁴

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

I. Dünya Savaşı sonrası, Milli Mücadelenin kazanılması ile yeni bir devletin kurulması Türkiye'de misyonerlik faaliyetlerini durdurma noktasına getirmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı döneminde kurulmuş olan hemen hemen bütün misyoner okulları kapattığından, kendilerine çalışma alanı bulamadıkları gerekçesiyle çoğu misyoner ülkelerine geri dönüş yapmak durumunda kalmışlardır.

Bursa Amerikan Kız Koleji'nde 1928'de Müslüman öğrencilere misyonerlik yapılarak din değiştirmeye zorlanması sonrası bu okul da Atatürk'ün emriyle kapatılmıştır. Ayrıca misyonerlere karşı önlemler alınarak çalışma koşulları ağırlaştırılmıştır. 1923-1961 yılları arasındaki zaman dilimi Anadolu'da misyonerler açısından karanlık bir dönemdir.¹⁵

Kurtuluş Savaşı'nın verildiği o zorlu dönemlerde misyonerler Anadolu üzerinde bir çok yere kısa sürede birçok müesseseler meydana getirmeye çalışmışlardır. Özellikle bu müesseseler Kurtuluş Savaşı'na karşı emperyalist işgalci güçlere yardım etmekteydi. Bu nedenle Atatürk Milli Mücadele esnasında dış güçlerin ülkenin dört bir yanında yürüttüğü faaliyetleri tespit etmeye çalışmaktaydı. Araştırmalar sonucunda tespit edilen bir çok müessese Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin kararıyla kapatılmıştır. Atatürk'ün savaş sırasında, Amerikan Yakındoğu Heyeti'nin Anadolu'da faaliyette bulunmasına karşı verdiği cevap son derece önem arz etmektedir. 3 Ocak 1921'de

¹³ Elazığ'da açılan okul sayısı 83'tür.

¹⁴ Ömer Turan, "Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri", *Türkatak*, erişim tarihi 17.06.2006, <http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=106>.

¹⁵ Ömer Turan, "Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri", *Türkatak*, erişim tarihi 17.06.2006, <http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=106>.

İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda şunları söylemiştir: "Amerikalılar tarafından numune çiftliği vesair benzeri müesseseler husule getirilip buralarda kendi tebaamızdan olan binlerce çocuğun Türk hükümeti ve milletine karşı dostane ve sadıkane olmayan hissiyatla donanmış olarak yetişmelerine müsaade edemeyiz."¹⁶

Milli Mücadele'nin hemen ardından gerçekleştirilen anlaşmalarda azınlık hakları ile yabancı okullar meselesi en çok tartışılan konu olmuştur. TBMM'de yasalaşan Tevhidi Tedrisat Kanunu'nda (3 Mart 1924), "Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur"¹⁷ ifadesiyle Türkiye içindeki bütün bilimsel kurumlarla, öğretim kurumları Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Kanun yürürlüğe girdikten sadece bir ay sonra İstanbul'da birçok misyoner okulunun kapısına kilit vurulmuştur. İlerleyen zamanlarda ise diğer misyoner okulları da ülkede emperyalist tutum sergilediklerinden dolayı engellenmiş veya belirli sürelerle kapatılmıştır.

1961'den sonraki dönemlerde Anadolu'da misyonerlik yeniden bir ivme kazanmıştır. Özellikle 1980'li yıllarda büyük sayıda Protestan Türkiye'ye gelerek, misyonerlik faaliyetlerine başlamıştır. Önceki yüzyılda açılan, Türkiye Cumhuriyeti döneminde kapatılan Amerikan Protestan misyonerliğine bağlı eğitim müesseselerinin bir kısmı Sağlık ve Eğitim Vakfı tarafından yeniden açılmıştır.¹⁸

Ülkemizde gerçekleştirilen faaliyetlerde de Kilise'nin asıl maksadı bellidir. Yapılan çalışmalar, İslam coğrafyasındakinden çok da farklı değildir. 1962-1965 yılları arasında Vatikan'ın talimatıyla başlatılan diyalog çabaları, 1993'te Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra yeni bir ivme kazanmıştır. Dinlerarası diyalog konusunda 'Barış Gönüllüleri' adlı misyonerler tarafından özellikle Türkiye, Suriye, İran ve kısmen

¹⁶ Uğur Yıldırım, "Tarihten Bugüne Türkiye'de Misyonerlik", *Jeopolitik* 16, (2005): 73-83.

¹⁷ Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1924, *Adalet Bakanlığı Mevzuat*, erişim tarihi 18.06.2006, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/366.html>.

¹⁸ Ömer Turan, "Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri", *Türkatak*, erişim tarihi 17.06.2006, <http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=106>.

Irak'ta istihbarat ve demografik çalışmalar yürütülmüş, bu faaliyetler, 1996'dan itibaren İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin girişimiyle Türkiye'de devam ettirilmiştir. 1960'ta Türkiye'de 1019 barış gönüllüsü misyonerin, özellikle G. Doğu Anadolu'da faaliyet gösterdiği bilinmektedir.¹⁹

Dünya Kiliseler Birliği, Protestan, Ortodoks ve Anglikan Kiliselerini bir araya getirmiştir. Diğer yandan ise Katolik ve Doğu Kiliseleri ekümenizm faaliyetleri hususunda uzlaşlar sağlamıştır. Bunlardan ilki, Türkiye'de Fener Rum Patriği'ni 'Ekümenik Patrik' ilan ettirmek; ikincisi ise, misyonerlik faaliyetlerini yasal hale getirmektir.

Türkiye'de Hıristiyanlığın yayılması amacıyla tertiplenen her türlü çalışmaların, millî varlığımız açısından ciddi tehlike arz ettiği herkesçe malumdur. Bu çalışmalar yalnız dinî olmayıp, aynı zamanda art niyet taşıdığı herkesçe malumdur ve çeşitli planlar dahilince icra edilmektedir.

Türkiye'de gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetlerindeki metot, 20 yüzyılda, Türk halkı üzerine incelemelerde bulunmuş kişi, James E. Dittes tarafından tespit edilmiştir. Dittes'in sonucuna göre Türkiye'de bu tür faaliyetler yürütülürken Türk temel şahsiyet yapısı gözlemlenmeli, millet karakteri ve fertlerin psikolojileri daima hesaba katılmalıdır. Doğrudan doğruya Türk sosyal hayatına iştirak ederek, insanî hareketlerle halkın beğenisi kazanılmalı, fırsatları iyi bir şekilde değerlendirerek dini telkinlerde bulunulmalıdır.²⁰

Misyonerlerce Türkiye'de uygulanmak istenen bir diğer faaliyet de, Türk sosyal ve kültürel hayatında bir takım değişiklikler yapmaktır. Bu şekilde, Türklere herhangi bir telkin altında bırakmadan Müslümanlık aleyhine menfi tutumlar takınmasını sağlamak ve gizlice Hıristiyanlık

¹⁹ Aytunç Altındal, "Misyoner Faaliyetleri Artışta", *İlk Adım Dergisi* 2003, erişim tarihi 29.05.2006, <http://www.ilkadimdergisi.com/181/kapak-roportaj.htm>.

²⁰ Fikret Karaman, "Misyoner Hareketlerin Dünü ve Bugünü", *Diyanet Aylık Dergi Ekim*, (1999):106.

tesiri yapmaktır.²¹ Böylece Hıristiyanlık Türk sosyo-kültürel hayata intibak ettirilmiş olacaktır.

AB Süreci

Türkiye'nin AB'ye giriş mücadelesi yarım asrı aşkın devam eden bir süreçtir. Bunun temeli 1957 ve 1959 yıllarında gerçekleştirilen üyelik girişimleriyle atılmıştır. İlk olarak, Türkiye-Avrupa Birliği (Avrupa Topluluğu) arasında 12 Eylül 1963'te Ankara'da bir 'Ortaklık Antlaşması' imzalanmış ve bu karar gereği Türkiye ile AET arasında gümrük birliğine dayanan, 5 yıllık hazırlık dönemini kapsayan, bir ortaklık kurulması hedeflenmiştir.²²

1970 yılı başlarında AET'nin geçiş dönemi sona ererek Türkiye-AET ortak ticaret politikası tam olarak yürürlüğe girmiş ve Kasım 1970'te de Brüksel'de Türkiye-AET Katma Protokolü imzalanmıştır. İmzalan protokol gereği buradaki amaç Gümrük Birliği'dir ve zayıf ekonominin giderek uyumunu sağlayarak gelişmesi hedeflenmiş olup bu Türkiye'nin lehine görülmüştür. Türkiye'ye uzun bir zaman diliminde, ekonomik açıdan AB'ye hazırlanması gerektiği belirlenmiştir. Aslında Ankara Antlaşması ve onun ayrılmaz parçası olan Katma Protokol ile Türkiye'ye tam üyelik vaad edilmiş ve buna uygun reçeteler sunulmuştur.

Kıbrıs sorunu dolayısıyla uluslararası yalnızlığa itilen Türkiye, iç siyasi kaos ortamına doğru hızla sürüklenmiştir. Sonuçta Türkiye, AET'ye yaptığı taahhütlerini ihmal etmiş ve bu vaziyet, AET'de, Türkiye'nin topluluğa karşı olan politikalarını değiştirdiği şüphelerine neden olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında dönemin başbakanı ise 25

²¹ Karaman, s. 106.

²² Coşkun Can Aktan, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", *Can Aktan Resmi Sitesi*, erişim tarihi, 30.06.2006, <http://www.canaktan.org/ekonomi/avrupa-birligi/turkiye-ab-iliski.htm>.

Mayıs 1978'de Brüksel'de, Türkiye'nin AET'ye katılımı hedefinin değişmediğini belirtmek durumunda kalmıştır.²³

Türkiye'nin Avrupa Birliği ilişkilerinde en önemli gelişme 1 Ocak 1981 tarihi iledir. Çünkü bu tarihte Yunanistan topluluğa üye olmuştur.²⁴ İlerleyen zamanlarda Yunanistan, Türkiye ile olan problemini devamlı birliğe taşıyarak, Türkiye-AB ilişkilerini her alanda baltalamaya çalışmıştır. İnsan hakları ve demokrasi konusu, bu tarihler sonrası Türkiye-AB ilişkilerinin merkezine oturmuştur. 14 Nisan 1987 yılında, Türkiye Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu yapmıştır. AT Başkanlar Konseyi, Yunanistan'ın tüm engelleme çabalarına rağmen, başvuruyu not ederek komisyona havale etmiştir. Üç sene sonra Avrupa Topluluğu, Türkiye'nin tam üyeliğe hazır olmadığını belirtmiştir.

Avrupa Topluluğu, Aralık 1991'de 'Maastrich Zirvesi'nde, 'Avrupa Birliği' olarak değişerek parasal, ekonomik ve siyasi birlik haline gelmiştir.²⁵ Maastrich Anlaşması 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiş, 13 Aralık 1995 günü Avrupa Parlamentosu, Türkiye ile Gümrük Birliği Antlaşmasını onamıştır.

Avrupa Parlamentosunun Hıristiyan Demokrat Partilerinin liderleri Türkiye'nin Müslüman bir ülke olduğunu öne sürerek, Türkiye'ye AB kapılarının açılmasına karşı çıkmışlardır. AB Dışişleri Bakanları ise Apeldoorn'da yaptıkları gayri resmî bir toplantıda, Türkiye'nin AB üyeliği için kabul edilebilir bir ülke olduğunu belirtmişlerdir. 2000'li yıllara hazırlanan AB, genişleme ile ilgili bir gündem hazırlamıştır. AB komisyonunun hazırladığı bu 'Agenda 2000'

²³ Mustafa Taşar, "Türkiye'nin Düşünce Gündemi, Türkiye-AB İlişkileri", *Mustafa Taşar Resmî Web Sitesi*, erişim tarihi 30.06.2006,

http://www.mustafatasar.gen.tr/yayinlar/dusunce_g/turkiye_ab_iliskileri.htm.

²⁴ "Türkiye için AB Üyelik Müzakereleri Süreci" (2006), *Avrupa*, erişim tarihi 27.07.2010, <http://www.avrupa.info.tr/Files/File/Publications-2006/brochures/AccessionBooklet.pdf>.

²⁵ "Türkiye için AB Üyelik Müzakereleri Süreci" (2006), *Avrupa*, erişim tarihi 27.07.2010, <http://www.avrupa.info.tr/Files/File/Publications-2006/brochures/AccessionBooklet.pdf>.

raporunda, Türkiye'nin üyelik şartlarını yerine getiremeyeceği öne sürülmüştür.²⁶

Türkiye'nin çabaları, 1999 Helsinki Zirvesi'nde bir neticeye ulaşarak Türkiye Avrupa Birliği'ne aday ülkeler listesine alınmıştır. AB Komisyonu, Türkiye'nin üyelik yönünde attığı adımları siyasi, ekonomik ve müktesebat uyumu kriterleri açısından değerlendiren 2003 Türkiye İlerleme Raporu ve Strateji Belgesi'ni yayınlamıştır. Avrupa Komisyonu ise bu rapora bağlı olarak 2004'te tavsiye belgesini sunmuştur. Söz konusu belgelerde Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek, birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunulmuştur. 16-17 Aralık 2004 Avrupa Parlamentosu, AB'nin Türkiye ile 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerini başlamasını tavsiye eden raporunu 262'ye 402 oyla kabul etmiştir.²⁷

Sonuç

Yaklaşık yarım asırdan fazla süren AB'nin bekleme salonundaki Türkiye ile müzakereler 3 Ekim 2005 tarihinde resmen başlamıştır. Üstünde karşılıklı mutabakata varılan "Müzakere Çerçeve Belgesi"ne göre, Türkiye'nin AB'ye katılımı müzakereler sonucu önceden kestirilemeyen "ucu açık" bir süreç olarak görülmektedir.²⁸ Türkiye'nin hala Avrupa Birliği'ne tam üye olarak kabul edilmemesinin temelinde birçok nedenin yattığı bilinmektedir. Bunlar, ne Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı taahhütleri yerine getirmemesine ne de Türkiye'nin bir takım iktisadi ve siyasi gelişmeleri tamamlamamış olmasına bağlıdır. Avrupa Birliği'nin bu birliği sadece Avrupalıların Avrupası olarak görme arzusu, Hıristiyan devlet adamlarının bunu sadece Hıristiyan Birliği olarak görme istediği Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri

²⁶ "Türkiye için AB Üyelik Müzakereleri Süreci" (2006), *Avrupa*, erişim tarihi 27.07.2010, <http://www.avrupa.info.tr/Files/File/Publications-2006/brochures/AccessionBooklet.pdf>.

²⁷ "Türkiye AB İlişkileri Kronolojisi", 2006, *Ntvmsnbc Resmi Web Sitesi*, erişim tarihi 01.07.2006. <http://ntvmsnbc.com/news/241510.asp>.

²⁸ "AB Türkiye Müzakere Süreci", 2007, *Euractiv*, erişim tarihi 27.07.2010, <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/link-dossier/ab-turkiye-muzakere-sureci>.

etkileyen ve engelleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizce Türkiye'nin AB'ye katılım için uzun bir kulvarda bırakılmasının belli başlı etkenlerden en önemlisi Türkiye'nin dinsel anlamda diğerlerinden farklılık arz etmesidir.

Bununla ilgili Amerikan'ın en etkin mediasından Wall Street Journal'da yayınlanmış yazı bizce önemlidir. Çünkü bu yazıda Türkiye'nin AB üyeliğine niçin karşı çıktığı ile alakalı belli başlı faktörlere vurgu yapılmaktadır. Bu faktörlerden konumuz açısından ehemmiyetli olan, belki de en çarpıcı ve üzerinde en çok durulan faktör 'Müslüman Türkiye' faktörüdür.

W. Street Journal'da, Avrupa Birliği'nden Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkılmasının asıl sebebinin siyasi, sosyal reformlar, ya da Kıbrıs meselesi değil, bu topraklar üzerinde kurulan Osmanlı'nın mirasçısı Türkiye Cumhuriyeti'nin halkının %99'unun Müslüman olması ve bu gerçeğin çoğu zaman Avrupalı siyasetçiler tarafından ifşa edilmemesi vurgulanmaktadır.²⁹

Avrupa Birliği süreci yolunda Türkiye'ye yönelik ayrımcılık adına hareket eden kesin fazladır. Örneğin Avrupa Birliği'nin dönem başkanı ve eski Belçika Başbakanı Herman Van Rompuy Avrupa Konseyi'nin 2004 tarihli bir toplantısındaki, "Türkiye, Avrupa'nın parçası değildir ve asla Avrupa'nın parçası olmayacaktır. Türkiye gibi büyük bir İslam ülkesinin girişile birlikte AB etkinliğini, diriliğini kaybeder"³⁰ sözü ile bir anlamda Avrupa'nın Müslüman Türkiye'ye bakış açısını yansıtmıştır.

Rompuy ve benzeri gibi düşünceye sahip Avrupalı şahsiyetler, "Türkiye'nin ekonomisine, insan haklarında kat ettiği belli bir seviyeye,

²⁹ Patience Wheatcroft, "Turkey Knocks: Will EU Let It Enter?" *W.Street Journal*, 2010, erişim tarihi 4.08.2010, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304370304575151612719531350.html#articleTabs%3Darticle> .

³⁰ Sedat Laçiner, "İsviçre'de Minare Yasağı ve Yasağın Türkiye-AB İlişkileri ile Bağlantısı" (2010), *Usak*, erişim tarihi 4.08.2010, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1225>.

demokratikleşmede olgunlaşmasına bakmaksızın Avrupa medeniyeti Hıristiyan ve Yahudi değerler üzerine müteşekkil bir medeniyettir, buraya Türkiye giremez. Türkiye Araplarla ittifak kurmalıdır” demektedirler.³¹ Bu süreçte, bir yandan bazı AB temsilcileri Müslüman kimliğinden dolayı, Türkiye'nin birliğe katılmasını istememekte, bir yandan da Türkiye'deki bazı AB muhalifleri de birliği 'Hıristiyan Kulübü' olarak gördüğünden ötürü AB'ye katılımını desteklememektedir.

W. Street Journal'a göre, dünya üzerinde '11 Eylül sonrası' artan İslamafobia; Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sonrası tamamen ortadan kalkabilir. Çünkü Türkiye'nin yapı bakımından Batı normlarını esas alan bir devlet olması, laikliği benimsemesi, tüm inançlara saygılı ve hoşgörüyü benimseyen kültürel anlayışı etken olabilir. Bütün bu özellikler AB üyelerindeki marjinal yapılanmaların önyargılarını yok edebilir.³²

Yarım yüzyıl önce katılım sürecini başlatan Müslüman Türk milletinin, ayrıca o tarihten günümüze birliğe uyum çalışmalarını sürdüren ülkemizin bugünde 'Müslüman Kimliğine' sahip olması, Avrupa Birliği üye ülkelerinin yanlı bakış açısını ortaya koymaktadır. Zira Müslüman Türklerle asırlardır süren münasebetlerde değişen yok gibidir. Tarihi perspektif ile baktığımızda bu ilişkilerde değişen sadece aktörlerdir ve bazen de mekanlardır. Bu söylemimizin gerçekliğini İslam coğrafyalarında zuhur eden birçok menfi hadiseler gözler önüne sermektedir. Talihsiz tutumlar tüm dünyanın gözü önünde dün olduğu gibi bugünde devam ettirilmektedir.

³¹ Sedat Laçiner, "İsviçre'de Minare Yasağı ve Yasağın Türkiye-AB İlişkileri ile Bağlantısı" (2010), *Usak*, erişim tarihi 4.08.2010, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1225>.

³² Patience Wheatcroft, "Turkey Knocks: Will EU Let It Enter?", *W.Street Journal* 2010, erişim tarihi 4.08.2010, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304370304575151612719531350.html#articleTabs%3Darticle> .

Kaynakça

Aktan Coşkun Can, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", *Can Aktan Resmi Sitesi*, erişim tarihi, 30.06.2006,
<http://www.canaktan.org/ekonomi/avrupa-birligi/turkiye-ab-iliski.htm>.

Alan Gülbadi, "Protestan Amerikan Misyonerleri Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10*, (2001): 183-184.

Alıcı Mustafa, "Kitab-ı Mukaddes ve Kuran-ı Kerim Işığında İslâm-Hıristiyan Diyalogu", Doktora Tezi, M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Altındal Aytunç, "Misyoner Faaliyetleri Artışta", *İlk Adım Dergisi 2003*, erişim tarihi 29.05.2006,
<http://www.ilkadimdergisi.com/181/kapak-roportaj.htm>.

Aydın Mahmut, *Monolog'dan Diyaloga*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001, s. 36.

Aydın Mahmut, *Modern Western Christian Theological Understanding of Muslims Since the Second Vatican Council*, America: Library of Congress Cataloging in Publication, 2002, s. 22-30.

Harman Ömer Faruk, "Yeni Dünya Düzeni Anlayışı İçinde Türkiye" konulu oturumun tartışmalar bölümü, *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Haziran 1995*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, ss.55-56.

Hülagü Metin, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10*, (2001): 61.

Karaman Fikret, "Misyoner Hareketlerin Dünü ve Bugünü", *Diyanet Aylık Dergi Ekim*, (1999):106.

Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 21/13.

- Küçük Abdurrahman, “Hıristiyanlıkta Misyona Anlayışı, Yeni Yaklaşımlar ve Dinlerarası Diyalog”, *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002, c. 3, s. 373.
- Laçiner Sedat, “İsviçre’de Minare Yasağı ve Yasağın Türkiye-AB İlişkileri ile Bağlantısı” (2010), *Usak*, erişim tarihi 4.08.2010, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1225>.
- Taşar Mustafa, “Türkiye’nin Düşünce Gündemi, Türkiye-AB İlişkileri”, *Mustafa Taşar Resmi Web Sitesi*, erişim tarihi 30.06.2006, http://www.mustafatasar.gen.tr/yayinlar/dusunce_g/turkiye_ab_iliskileri.htm.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1924, *Adalet Bakanlığı Mevzuat*, erişim tarihi 18.06.2006, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/366.html>.
- Turan Ömer, “Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri”, *Türkatak*, erişim tarihi 17.06.2006, <http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=106>.
- Yıldırım Uğur, “Tarihten Bugüne Türkiye’de Misyonerlik”, *Jeopolitik 16*, (2005): 73-83.
- Yığıtoğlu Mustafa, *Türkiye’de II. Vatikan Sonrası Müslüman-Hıristiyan İlişkileri*, (İstanbul: Bayem Ajans, 2006).
- “Missionary Trips of St. Paul”, 2004, *Enjoy Turkey*, erişim tarihi 28.06.2006, <http://www.enjoyturkey.com/Tours/Interest/Biblicals/Biblical3.htm>.
- “Türkiye için AB Üyelik Müzakereleri Süreci” (2006), *Avrupa*, erişim tarihi 27.07.2010, <http://www.avrupa.info.tr/Files/File/Publications-2006/brochures/AccessionBooklet.pdf>.

“Türkiye AB İlişkileri Kronolojisi”, 2006, *Ntvmsnbc Resmi Web Sitesi*,
erişim tarihi 01.07.2006. <http://ntvmsnbc.com/news/241510.asp>
AB Türkiye Müzakere Süreci”, 2007, *Euractiv*, erişim tarihi 27.07.2010,
<http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/link-dossier/ab-turkiye-muzakere-sureci>.
Wheatcroft Patience, “Turkey Knocks: Will EU Let It Enter?” *W.Street Journal*, 2010, erişim tarihi 4.08.2010,
<http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304370304575151612719531350.html#articleTabs%3Darticle> .

Künye:

Yiğitoğlu, Mustafa, “Geçmişten Günümüze Anadolu'da Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II**, (2012): 100-117.